

Förståelse från insidan – sextio år av Samhälls- vetenskapens idé

*1958 publicerade den engelska filosofen Peter Winch debattboken **The Idea of a Social Science, där han kritiserade idén att samhällsvetenskaperna är 'sciences'.** Jonas Ahlskog och Olli Lagerspetz lyfter fram en bok som haft ett stort inflytande.*

För jämnt sextio år sedan, år 1958, kom den engelska filosofen **Peter Winch** (1926-97) ut med en liten debattbok med djupgående konsekvenser för samhällsvetenskaperna. *The Idea of a Social Science (Samhällsvetenskapens idé)* förfäktade synen att samhällsforskning hör ihop med filosofin och inte alls med de hårda naturvetenskaperna. Eftersom science på engelska står för naturvetenskap blev hans budskap att det inte finns, och inte kan finnas, någon genuin "social science". Däremot ska man slå bryggor till historia, filosofi och litteratur. Winch fann sin teoretiska grund i **Ludwig Wittgensteins** idéer om språket samt i **R. G. Collingwoods** pläderande för den historiska forskningens egenart gentemot naturvetenskaperna.

Tesen är mindre revolutionär idag än när det begav sig år 1958. Europa höll ännu på att ståda upp efter sitt senaste förödande krig (Winch tjänstgjorde själv en tid i de engelska ockupationstrupperna). Många var innerligt trötta på ideologier och hoppades bygga upp ett rationellt samhälle. Moderna samhällsvetenskaper skulle bidra till den sociala ingenjörskonsten genom att mäta och förutsäga effekterna av samhällsreformer.

Samma inställning hade satt sina spår i humaniora. Det skulle inte längre heta konsthistoria, religionshistoria och litteraturhistoria, utan konst- religions- och litteraturvetenskap, allt bekräftat med kvantitativ hypotesprövning. Vid ungefär samma tidpunkt påtalade **C. P. Snow** det vådliga med det intellektuella livets uppdelning i "två kulturer", den humanistiska och den naturvetenskapliga. Många hoppades nu få en helhetsvetenskap som skulle förena fysiken, psykologin och samhällsvetenskaperna under samma paraply. Inte en helt ovanlig tanke idag heller.

Här blev Winch en kärring mot strömmen. Grundtanken i Winchs bok var att samhällsrelationer måste förstås inifrån, inte från utsidan som ett naturfenomen. När en fysiker experimenterar med elementarpartiklar frågar hon inte vilken syn partikeln själv har på sitt eget beteende. Så är det inte med människor. En människa som

handlar i samhället har alltid själv en uppfattning om vad hon gör. Hennes inifrånperspektiv ska inte slarvas bort i undersökningen.

Föll i god jord

Det teoretiska argumentet startar från vad Winch kallar de sociala relationernas interna karaktär. En handling i ett socialt sammanhang är samtidigt ett uttryck för begrepp. Begrepp och handlingar är "internt" – eller om man vill, "logiskt" beroende av varandra. Tänk till exempel på vad det innebär att leva i en familj. Det innebär att man i sitt liv ger uttryck för uppfattningar om familjerelationer. Familjelivet innebär alla möjliga, ofta implicita förväntningar om hur relationerna mellan makar och mellan föräldrar, barn och syskon ska vara. En central bit i analysen blir att undersöka själva betydelsen av begreppen far, mor, barn och syskon. Winch tar upp Freuds idé om oedipuskomplexet som ett exempel. I ett samhälle där fadern inte ses som familjens överhuvud kan inte teorin om oedipuskomplex tillämpas på det sätt som **Freud** hade tänkt. Sociologi och psykologi klarar sig inte utan begreppsanalys. Men begreppen själva är historiskt specifika, de varierar enligt kultur.

Grundtanken i Winchs bok var att samhällsrelationer måste förstås inifrån, inte från utsidan som ett naturfenomen.

Några år senare (1964) publicerade Winch en uppföljare, artikeln "Att förstå ett primitivt samhälle". Just denna uppsats blev, paradoxalt med tanke på rubriken, en viktig spik i kistan för uppfattningen om främmande kulturer som mer primitiva än vår egen. Också idéer om till exempel häxor och trolldom måste undersökas inifrån, utgående från aktörernas självförståelse. Tron på häxor är inte ett primitivt surrogat för vetenskap, utan ett sätt för människan att reda sig i en värld full av konflikter och oförutsägbara händelser. Det bästa sättet att undvika missförstånd om främmande seder och bruk är att försöka se dem som språkspel med sina egna regler.

Winchs tankegång har slående likheter med **Thomas Kuhns** lite senare idé, också inspirerad av Wittgenstein. En "främmande" vetenskap, såsom **Aristoteles'** fysik, är inte ett misslyckat försök att hantera något som den moderna vetenskapen är bättre på. Nej, det är ett spel med sina egna regler för vilka frågor som tas upp och vilka svar som är upplysande. En viktig biverkning av Winchs argument var att också den moderna kulturens självförståelse måste tas upp till ny granskning. Jämförelser med andra kulturformer visar att våra egna liv inrymmer element som samtidigt är både ovetenskapliga och helt ofrånkomliga.

Winchs arbeten visade sig komma oväntat lägligt. Också samhällsvetare själva hade börjat tvivla på sin tidigare entusiasm för modernitet. Matematiska mätmetoder

hade utvecklats till fulländning, men efter den första yran väcktes frågan om man egentligen visste vad det var som mättes. Ett lite senare exempel på kvantitativ forskning blev smått legendariskt bland finländska sociologer. Ett undersökningsresultat visade att folk som bor högre upp i ett höghus använde hissen oftare än de som bor närmare gatuplan. Den samhällsvetenskapliga debatten på sextio- och sjuttiotalen präglades av motståndet mellan kvantitativa och kvalitativa metoder, en debatt som egentligen tynade bort först i och med Sovjetunionens fall och de nya frågor som då fångade uppmärksamheten.

Också en kvantitativ analys förutsätter ett inifrånperspektiv.

Det fanns med andra ord en beställning på det slags humanistisk antimodernism som Winch ansågs stå för. Han fick iklä sig en roll som han själv inte var helt bekväm med. Hans bok tycktes vara ett angrepp på samhällsvetenskap över huvud taget. Både entusiaster och belackare uppfattade Winch som en relativist för vilken hela verkligheten är språkligt konstruerad. Winch fick bli en vägvisare för etnometodologisk och konstruktivistisk sociologi.

Winchs poäng hade egentligen blivit missuppfattad. Han hade inte alls pläderat för att skrota samhällsvetenskaperna, men nog emot tron att de var en "science". Han ville att samhällsvetare skulle få upp ögonen för den sociala förståelse som redan finns och som alltid måste ligga till grund för deras analys. Också en kvantitativ analys förutsätter ett inifrånperspektiv. Som samhällsmedlemmar har vi automatiskt detta perspektiv, det är bara att vi glömmet bort det och inte tillfullo utnyttjar det. Likheten med Collingwoods bok *The Idea of History* (1946) är slående på denna punkt. *The Idea of History* var en uttydning av den historiska förståelsen som en särskild förståelseform som på det hela taget var väl fungerande, men som var obearbetad. Historisk forskning tillämpar en vanlig mellanmänsklig förståelse på ett mer systematiskt sätt. Men inte heller historikerna själva är alltid medvetna om vad deras metod innebär. Här lyfter Collingwood fram ingredienser som den historiska fantasin och återskapandet av tankar och beslutssituationer i det förflutna.

Också en kritik av filosofin

Samhällsvetenskapens idé har en annan aspekt som helt slarvades bort i debatten. Winch kritiserar inte enbart samhällsvetenskapernas, utan också filosofins självförståelse. Om handlingar och begrepp är två sidor av samma mynt innebär det att den traditionella filosofin har sett på sin uppgift på ett ensidigt sätt. Inifrånperspektivet behövs också i filosofin.

Filosoferna tror sig hantera eviga begrepp som rationalitet, verklighet och logisk motsägelse. För att se vad dessa begrepp egentligen betyder måste vi vända oss till samhället. Begrepp får sin innebörd i användning. Logisk

motsägelse betyder just det den gör i ett konkret sammanhang, där människor reagerar på varierande idéer som antingen sammanhängande eller motsägelsefulla. Filosofen kan inte använda sin abstrakta begreppsanalys som tillhygge mot tänkesätt som hon inte fullt förstår. Filosofin måste alltid dras med en inneboende orenhet: filosofisk förståelse kräver en förståelse av frågor och erfarenheter som finns på plats innan den formella analysen tar vid.

Likheten med Collingwood är märkbar än en gång. Collingwood hade velat rekonstruera filosofin som ett slags historisk disciplin. Filosofin skulle analysera begrepp, inte som eviga essenser, utan som idéer vars betydelse kommer ur det historiska sammanhanget. Med Collingwood delar Winch därmed en strävan efter att förstå det filosofiska tänkandets egna historicitet – vilket är en fråga som granskats i ringa utsträckning inom "analytisk" filosofi jämfört med den "kontinentala" traditionen.

Det bästa sättet att undvika missförstånd om främmande seder och bruk är att försöka se dem som språkspel med sina egna regler.

Den senare delen av Winchs livsverk utspelades i renodlat filosofiska miljöer, i lä för samhällsdebatten. Ett bärande tema var försöket att visa vad ett inifrånperspektiv kan betyda i filosofins interna frågor. *Samhällsvetenskapens idé* har tjänat sitt syfte som kritik av en scientistisk hållning i samhällsforskning, trots att det fortfarande är lätt att hitta exempel på inflytelserik forskning där Winchs insikter ignoreras. Inom den rena filosofin återstår uppgiften att dra ut konsekvenserna ur hans kritik för scientistiska uppfattningar bland samtids filosofer. Speciellt den engelskspråkiga filosofin dominerar idag av en naturalistisk världsbild där naturvetenskaperna utgör Sanningens högsta tribunal, medan filosofins begreppsliga frågor reduceras till sociologiska eller psykologiska tendenser som utreds med experiment eller enkäter. Winchs idé om att filosofins egenart hör ihop med frågan om samhällsvetenskapens egenart är med andra ord mer aktuell än någonsin, såväl för samhällsforskningen som för filosofin.

Peter Winch: *Samhällsvetenskapens idé* och dess relation till filosofin jämte 4 essäer. Bokförlaget Thales, 1994.

Olli Lagerspetz är akademilektor i filosofi vid Åbo akademi & Jonas Ahlskog är FD och forskare i filosofi vid Åbo akademi

